

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
КОНТРАКТНОЇ СЛУЖБИ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ**

В умовах подальшого розвитку, реформування та трансформації збройних сил значно актуалізуються питання правового забезпечення запланованих заходів, одного з інститутів суверенної, демократичної соціальної та правової держави.

В ст. 17 Конституції України зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1].

Так, С. О. Кириченко наголошує, що головним пріоритетом Збройних Сил України є захист суверенітету держави, другим — готовність до участі в міжнародних миротворчих операціях [2].

Сьогодні створення нової моделі військового формування супроводжується суттєвими змінами чинної та розроблення нової законодавчої бази. І це слушно, оскільки вона сприяє формуванню нових можливостей функціонування та всебічному забезпеченню діяльності армії.

На думку В. О. Озерова, у зв'язку з тим, що військова служба є особливим видом державної служби, проблема її правового регулювання залишається однією з основних аспектів військового законодавства [3, 103–104].

Однак, незважаючи на наявність окремих наукових праць та комплексу запланованих і проведених заходів, питання удосконалення системи комплектування особовим складом військових формувань розглядались лише у постановчому плані.

Окремі аспекти цієї проблематики відображені у працях вітчизняних авторів В. М. Антонця, О. І. Затиная, М. І. Карпенка, С. О. Кириченка, С. В. Ківалова, О. І. Кузьмука, В. Г. Лішавського, В. І. Німченка, Ю. М. Оборотова, М. П. Орзіха, Б. А. Пережняка, Г. М. Перепелиці, В. Ф. Погорілка, С. М. Прилипка, П. М. Рабіновича, В. Г. Радецького, А. І. Семенченка, Ю. М. Тодики та інших.

Серед російських вчених означена проблема розглядалась у наукових дослідженнях І. І. Котлярова, О. В. Кудашкіна, Ю. І. Мігачева, В. О. Озерова, С. В. Тихомирова, Д. О. Шустрова, К. В. Фатєєва та інших.

Мета статті полягає в розкритті правових аспектів комплектування військових формувань військовослужбовцями контрактної служби.

Проблема створення нової системи військово-професійної організації, перебудови системи й організації добору громадян на добровільній основі та їх підготовки в навчальних закладах є важливою складовою розбудови держави.

Відомо, що для виконання поставлених завдань оборони України, забезпечення територіальної цілісності і недоторканності та захисту державного кордону України існують відповідні спеціалізовані державні органи, які входять до складу Воєнної організації держави [4].

В першу чергу, це Збройні Сили України та інші військові формування, створені відповідно до чинного законодавства України [5].

Отже, вказані структури в силу виконання специфічних завдань і функцій займають окреме місце в системі органів державної влади. І однією з особливостей їх є те, що комплектуються вони, як правило, з військовослужбовців.

Для вирішення проблеми створення нової системи військово-професійної організації, а також перебудови системи й організації добору громадян на добровільній основі, на державному рівні, потрібна вдосконалена правова база.

Водночас варто визнати, підкреслює В. Г. Радецький, що і наявна правова база військової служби за контрактом далека від досконалості [6].

Розглянемо детальніше правові аспекти організації укомплектування військових формувань та напрями їх реалізації, які, на погляд автора, є пріоритетними на даний час.

Звісно, завдання щодо створення в Україні професійної армії набуло вагомості з затвердженням Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 348/2002 Державної програми переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом [7].

Слід підкреслити, в цьому аспекті перехід в основному зумовлено:

- змінами воєнно-політичної обстановки на Європейському континенті та у світі;
- реформуванням та трансформацією збройних сил суміжних держав;
- необхідністю підтримання бойової готовності військових формувань на належному рівні, за рахунок укомплектування військових частин і підрозділів військовонавченим, професійно підготовленим особовим складом, здатним в умовах скорочення чисельності збройних сил якісно виконувати поставлені завдання впродовж тривалого часу;
- зменшенням кількості осіб для призову під час мобілізаційних заходів.

Разом з тим перші кроки в цьому напрямку не можливо признати успішними.

В той же час досвід розвинутих країн світу свідчить, що перехід до комплектування армії на контрактно-добровільній основі — складний та багатогранний процес, який охоплює політичні, правові, соціально-економічні, фінансові та інші сфери. Комплектування виключно за наймом прийняте тільки в збройних силах США, Великої Британії та Канади.

У більшості країн, в першу чергу в Німеччині, набір у збройні сили проводиться на базі змішаного принципу. Але навіть у згаданих вище країнах зберігаються структури, основані на функціях призову. Так, в США вони законсервовані, підкреслимо, не зруйновані, а законсервовані та забезпечують роботу діючих добровільно-професійних структур. Тобто це свідчить про присутність двох механізмів у системі військового будівництва, безумовно, пріоритети належать першому принципу — добровільно-професійному.

Очевидно, комплектування збройних сил на добровільно-професійній основі можливо кваліфікувати як принцип, який діє в міжвоєнні періоди. Історія

свідчить, що напередодні та під час війни фактично всі країни переходили до загального призову чи змішаного принципу комплектування.

У зв'язку з цим вивчення процесу реформування механізму військового будівництва інших країн світу, на думку автора, дозволяє кваліфікувати перехід від одного способу комплектування до іншого, навіть змішаного, як радикальне, якісне змінення всього механізму військового будівництва. Зауважимо, це підтверджується досвідом розвитку збройних сил Росії, США, Японії та Канади.

Підкреслимо, в Указі Президента України від 12 грудня 2007 року № 1209/2007 визначено конкретний термін, до кінця 2010 року, забезпечення переходу на комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом [8].

Можливо констатувати: рішення комплексу завдань переходу, як правило, стосується кожної сторони життя суспільства. Річ у тому, що принципово нові питання стають перед економічною, соціальною, духовною та іншими сферами.

Унаслідок здається сумнівним завершення до 2010 року виконання передбачених програмами заходів щодо переходу комплектування військових формувань військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом. У першу чергу це стосується питань забезпечення вимог Основних напрямків реалізації державної політики щодо соціальних гарантій військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, схвалених Постановою КМ України від 19 березня 2008 року № 226 [9].

Більш того, в затвердженому Постановою КМ України від 22 серпня 2007 року № 1054 Положенні про територіальний центр комплектування військовослужбовцями за контрактом, не врегульовано, з зазначених питань, порядок взаємодії з органами виконавчої влади та іншими державними органами [10].

З урахуванням наведеного, на нашу думку, основними причинами ускладнень, які виникли під час переходу збройних сил на контрактний спосіб комплектування, слід вважати: недосконалість та суперечливість законодавчої бази щодо врегулювання правових відносин у процесі комплектування військ особовим складом за призовом та за контрактом; відставання розробки основ правового, науково-методичного, організаційного, фінансово-економічного, матеріального, соціального та інших видів забезпечення, — процесу комплектування; відсутність достовірних оцінок та прогнозу наслідків переходу на контрактний спосіб комплектування для боєздатності військ, а також підготовки та накопичення військовонавчених резервів, економіки та фінансів країни.

З іншого боку, на наш погляд, має місце дублювання окремих заходів, визначених в інших документах та Положенні про проходження громадянами України служби у військовому резерві Збройних Сил України, затвердженому Указом Президента України від 1 лютого 2007 року № 66/2007 [11].

Безперечно важлива дія Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008, поширена на військовослужбовців внутрішніх військ МВС України [12].

Автор підтримує позицію Є. Ф. Шелеста, В. Г. Лішавського, які вважають, що організований резерв є основним джерелом комплектування збройних сил під час мобілізації або виникнення кризових ситуацій [13].

З метою проведення аналізу і виявлення особливостей правового забезпечення розглянемо Державну програму переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом, та Концепцію переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями контрактної служби на період до 2015 року.

Програма — це документ, яким визначаються витрати ресурсів у часі на заходи для досягнення відповідного стану предмета розгляду програми. Тобто документ середньострокового планування, у даному випадку — Збройних Сил України, його складовою частиною, вважається, повинні бути системи комплектування військ (сил) та підготовки мобілізаційних резервів.

У свою чергу, концепція — система поглядів на спосіб вирішення проблеми та визначення ідеї задуму є документом довгострокового планування і також потрібна для формування основ щодо створення програми на відповідний період часу, тобто бути вихідним документом для розробки програми.

Виходячи із призначень концепції та програми, викликає сумнів щодо доцільності включення концептуальних поглядів, викладених в концепції, до зазначеної програми.

Характерно, що передумови переходу збройних сил до комплектування військовослужбовцями контрактної служби, які викладені у концепції, дають достатній перелік негативних характеристик існуючого стану збройних сил [14].

Але ці передумови не розкривають підґрунтя зміни системи комплектування, а саме:

- зниження якості особового складу за рахунок зниження рівня начальної та спеціальної освіти;
- нереальність концептуальних вимог до особового складу за рахунок загальнодержавних заходів за таких умов;
- відсутність основ для підвищення якості параметрів системи матеріального стимулювання на державному рівні, що негативно віддзеркалюється на якості призовників за контрактом;
- підвищення якості професійного відбору можливо лише в умовах конкуренції та створення основи для її функціонування.

Всі ці зауваження мають під собою правову, організаційну та матеріальну основу і залежать, в першу чергу, від рівня економічного розвитку країни.

Підсумовуючи, з цього приводу можливо зробити висновок, що підґрунтя переходу на нову систему комплектування обґрунтовано непереконливо.

Зокрема, основні завдання переходу військового формування до нової системи комплектування не впливають із обґрунтованих концептуальних основ комплектування на нових принципах. Насамперед, у документі ставиться завдання на досягнення таких передумов, які могли б зумовити перехід на нову систему комплектування. Власне кажучи, характер цих завдань — іноді державний, іноді відомчий, а іноді і загальнолюдський.

Не випадково це не є завданням переходу на нову систему комплектування, які є похідними від обсягу завдань переходу та кількості ресурсів, які виділені на їх реалізацію.

Крім того, етапи переходу збройних сил до нової системи комплектування також визначені не достатньо обґрунтовано.

Думається, етапність визначається відповідно до обсягу завдань реформування, змісту завдань (яких якостей, до якого часу треба досягти) та рівня ресурсного забезпечення заходів.

Відповідно, якщо на першому етапі потрібно створити умови, то навіть третину посад комплектувати за контрактом, оскільки ще не створені відповідні умови?

До речі, наявність таких теоретичних положень, як терміни навчання в навчальних підрозділах, також не мають відповідних підстав, тому що має місце: низький стан навченості, складність сучасного озброєння і військової техніки та значні ресурсні обмеження оборони країни. Саме тому, з таких умов, доцільно мати інтегровану систему підготовки: для складних спеціальностей — довше, для простих — коротше, отже, термін навчання повинен залежати від обсягу завдань навчання, якості особового складу та напруженості навчання.

На підставі зазначеного викликає сумнів теза про те, що весь склад військового формування повинен комплектуватись за контрактом.

На сучасному етапі розвитку теза не відповідає вимогам до якості особового складу, економічним можливостям держави та умовам утримання Збройних Сил України [15].

З цього приводу слушно зазначає О. І. Затирайко: «...якщо в державі створено професійну армію, то це ще не означає, що збройні сили будуть здатні виконувати поставлені завдання на високому професійному рівні» [16].

Не можливо залишити поза увагою ресурсне обґрунтування — основу концепції, проте, на наш погляд, це питання відпрацьовано не конкретно і взагалі не дуже вдало.

По-перше, незначне скорочення чисельності особового складу збройних сил не в змозі створити умови для цілої ланки перетворень, які прямо пов'язані з матеріальними затратами. Тому таке обґрунтування викликає більше питань, ніж дає відповідей.

По-друге, перше ж скорочення чисельності армії викличе скорочення бюджету на оборону, оскільки фінансування збройних сил не є пріоритетною галуззю витрат держави.

По-третє, ствердження, що за рахунок внутрішніх перетворень структури збройних сил можливо компенсувати витрати на створення нової системи комплектування і залишити рівень фінансування військового формування України на стабільному рівні не має під собою підґрунтя, у зв'язку з відсутністю відповідних підстав у концепції.

Потрібно зауважити, система комплектування торкається не тільки міністерства оборони, а й інших міністерств і відомств. У цьому випадку концепція повинна базуватись на концепціях, поглядах цих міністерств і відомств стосовно питань, що торкаються нового способу комплектування [17].

Оскільки етапи та завдання концепції повинні бути тісно зв'язані з Концепцією Збройних Сил зразка 2010 року, то і основні положення її повинні базуватись на цих концептуальних положеннях.

Підкреслимо, у цьому випадку, також незрозуміла роль зазначеної концепції і у системі планування розвитку Збройних Сил України.

Таким чином, найбільш суттєвими проблемами укомплектування залишаються недостатня правова та наукова розробка питань підготовки та проведення реформування системи комплектування військ разом з відомими труднощами у фінансуванні оборонної сфери та, зокрема, грошового забезпечення військовослужбовців за контрактом військового формування.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 142; Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 8 груд. 2004 р. № 2222-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.
2. Кириченко С. О. Паші пріоритети — захист суверенітету держави та миротворчість // Пародна Армія. — 2009. — 8 трав.
3. Озеров В. А. Военная реформа в Российской Федерации. — М.: ФЕРТ, 2001.
4. Про оборону України: Закон України від 5 жовт. 2000 р. № 2020-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 49. — Ст. 420.
5. Про Збройні Сили України: Закон України від 5 жовт. 2000 р. № 2019-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 48. — Ст. 410.
6. Радецький В. Г. Яка армія потрібна державі // Пародна Армія. — 2007. — 6 груд.
7. Про Державну програму переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом: Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 348/2002 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 9. — Ст. 351.
8. Про забезпечення переходу на комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, до кінця 2010 року: Указ Президента України від 12 груд. 2007 р. № 1209/2007, — К.: МО України, 2007.
9. Основні напрямки реалізації державної політики щодо соціальних гарантій військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом: Постанова КМ України від 19 берез. 2008 р. № 226. — К.: МО України, 2008.
10. Положення про територіальний центр комплектування військовослужбовцями за контрактом: Постанова КМ України від 22 серп. 2007 р. № 1054. — К.: МО України, 2007.
11. Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві Збройних Сил України: Указ Президента України від 1 лют. 2007 р. № 66/2007. — К.: МО України, 2007.
12. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10 груд. 2008 р. № 1153/2008 // Урядовий кур'єр. — 2008. — № 237, 17 груд.
13. Шелест С. Ф., Лішавський В. Г. Питання парочування потенціалу збройних сил за рахунок достатньої кількості військовопідготовлених людських ресурсів с актуальним // Наука і оборона. — 2004. — № 1. — С. 20–24.
14. Про Концепцію переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями контрактної служби на період до 2015 року: Указ Президента України від 7 квіт. 2001 р. № 239/2001. — К.: МО України, 2001.
15. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 4 квіт. 2006 р. № 3597-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 38. — Ст. 324.
16. Затинайко О. І. Комплектування Збройних Сил України за контрактом — важливий чинник їх професійного зростання // Наука і оборона. — 2003. — № 2. — С. 3–7.
17. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки (Основні положення): Указ Президента України від 27 груд. 2005 р. № 1862-25т/2005. — К.: МО України, 2005.

Анотація

Погірко О. І. Правові аспекти комплектування військовослужбовцями контрактної служби військових формувань України. — Стаття.

У статті розглядається проблема створення нової системи військово-професійної організації, перебудови системи й організації добору громадян на добровільній основі та їх підготовки в навчальних закладах, що є важливою складовою розбудови держави. Для вирішення проблеми створення нової системи військово-професійної організації потрібна вдосконалена правова база.

Ключові слова: військово-професійна організація, система добору громадян на добровільній основі, комплектування формувань військовослужбовцями контрактної служби.

Summary

Pogirko O. I. Legal aspects of the formations of contract service soldiers competing in Ukraine. — Article.

In the article the problem of creation of the new system of military-professional organization, development of the system, is examined organizations of citizens selection on voluntarily basis, and their preparations in educational establishments which are the important constituent of development of the state. For the decision of problem of creation of the new system of military-professional organization the necessary is improved legal base.

Keywords: military-professional organization, system of citizens selection on voluntary basis, completing the formations of contract service soldiers.

УДК 340.141.001.36

Ю. П. Лобода

ПОГЛЯДИ Є. ЕРЛІХА ТА А. КРИСТЕРА НА ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО ЯК ПРАВОВУ РЕАЛЬНІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Метою статті є висвітлення поглядів Є. Ерліха та А. Кристера на звичаєве право і визначення підходів до правоутворення.

Актуальність дослідження зумовлена живим інтересом до визначення ролі звичаєвого права у сучасній правовій системі.

Різним аспектам дослідження звичаєвого права українського народу приділено чимало праць багатьох вчених, зокрема І. Усенка, М. Гримич, О. Добрава, С. Дровозюка та інших.

На нашу думку, в аспекті онтології права зберігає актуальність фундаментальна теоретична стаття проф. А. Е. Кристера «Три ступені правоутворення» (1925). На початку своєї статті А. Е. Кристер зазначає, що «правоутворення — це явище надто складне й багатобічне. Отож, найперше завдання дослідника в цьому питанні — це якнайточніше визначити саму проблему» [1]. А. Е. Кристер проблему правоутворення розглядає теоретично широко, а у порівнянні з більшістю поширених сьогодні концепцій — вичерпно широко: «Правоутворення можна трактувати в розумінні широкої та навіть безмежної проблеми про те, звідки взялося право. При цьому більше уваги можна звернути на вивчення тих правоутворюючих сил, тих чинників, під впливом яких з'являється право як соціальний феномен — під їх же впли-